

5. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Ю.В.Скрипіна; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого.–Харків, 2008. –21с.

6. The Editors of Encyclopaedia Britannica. Juge d'instruction | French law. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/juge-dinstruction> (date of access: 28.02.2023).

УДК 343.14

DOI: 10.31733/17-03-2023-451-453

Валерія ДІМІТРІЄВА

студентка ННІ права та інноваційної освіти

Науковий керівник:

к.ю.н., доц. **Анатолій ЧЕРНЕНКО**

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ ЯК ЗАСОБИ ЗБИРАННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ В ДЕРЖАВІ

Швидке та ефективне розслідування злочинів є пріоритетним та найголовнішим в діяльності органів досудового слідства та й держави в цілому, тому що саме це один із шляхів забезпечення безпеки кожного громадянина, держави і суспільства. Проблема розкриття й розслідування злочинів є однією з найбільш важливих і складних у справі боротьби зі злочинністю, а звідси й у досягненні безпеки в нашій державі. Важливе місце в цій сфері належить слідчим (розшуковим) діям (далі – слідчі дії), які визначають основні параметри та особливості заходів по розкриттю злочинів. Звідси вищезазначене свідчить про актуальність дослідження особливостей слідчих дій як засобів збирання доказів у кримінальному процесі.

Потреба дослідження слідчих дій як моделі реальної обстановки розслідування злочинів викликана зміною кримінального процесуального законодавства, появою нових видів злочинів, способів і засобів їх вчинення, використанням у процесі злочинної діяльності технічного оснащення високого рівня, підвищенням психологічної підготовки злочинців та їх обізнаністю про прийоми і методи роботи органів з розслідування злочинів, у результаті чого зростає необхідність удосконалення досудового слідства, зокрема, щодо провадження слідчих дій.

Слід наголосити, що основним засобом збирання та/або перевірки доказів у кримінальному провадженні є слідчі дії. Від того, наскільки точно будуть дотримані вимоги кримінального процесуального закону та криміналістичні рекомендації під час їх проведення, залежить можливість усебічного, повного й неупередженого встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження та відповідно виконання його завдань [1, с. 105]. Саме тому законодавець приділяє значну увагу регламентації цього процесуального інституту [2, с. 135].

У процесі розслідування конкретного злочину перед слідчим стоять відповідні завдання, які допомагають слідчому вибудувати у своїй свідомості інформаційну модель події, котра підлягає розслідуванню. З метою ефективного розслідування доцільним видається побудова завдань при розслідуванні окремих видів злочинів.

Для того, щоб швидко і повно розкрити будь-який злочин і визначити винуватих осіб при розслідуванні, необхідно знати певні кримінально-правові і криміналістичні особливості окремих видів злочинів, методичні принципи їхнього розслідування, а також, безумовно, особливості застосування слідчих дій в специфічних умовах розслідування різних видів злочинів.

Безумовно, що успіх розкриття та розслідування злочинів багато в чому залежить від того, наскільки оперативно, чітко та послідовно з урахуванням слідчих ситуацій, що склалися, організовані та проведені необхідні слідчі, оперативно-розшукові та інші дії одразу після виявлення злочинної події.

Перш за все, слід розпочати з того, що найбільш визначним досягненням у реформуванні системи кримінальної юстиції в Україні є прийняття й набуття чинності нового Кримінального процесуального кодексу (далі КПК), який пропонує нову модель роботи повноважних державних органів щодо виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень. В цілому, запроваджено чимало позитивних нововведень в напрямку реформування системи кримінальної юстиції.

Зокрема, у чинному КПК закріплено визначення слідчих дій, чим покладено край невизначеності цього важливого поняття. Так, слідчими є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 КПК) [3].

Окрім того, чинний КПК значно розширив можливості органів розслідування, запровадивши ще й негласні слідчі (розшукові) дії (далі – негласні слідчі дії). Так, відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК «Негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом [3].

Негласність проведення слідчих дій виражається в тому, що вони здійснюються приховано не лише від осіб, злочинна діяльність яких документується, але й від усіх інших суб'єктів, що не приймають безпосередньої участі у її провадженні.

Слідчі дії функціонують в межах узгодженої цілісної системи, що направлена на збирання, дослідження, оцінку і використання доказів та характеризується певним ступенем єдності в кримінальному процесуальному, морально-етичному, психологічному та організаційно-тактичному аспектах. Слідчі дії у практичній діяльності з розслідування злочинів забезпечують послідовний, взаємопов'язаний, цілісний процес отримання доказової інформації через їх провадження.

Перелік слідчих дій закріплено в КПК. Так гл.20 КПК України виділяє наступні слідчі дії: допит, пред'явлення особи для впізнання, пред'явлення речей для впізнання, пред'явлення трупа для впізнання, проникнення до житла чи іншого володіння особи, обшук, огляд, огляд трупа, огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи.

Цікавим є те, що набрання чинності новим КПК України порушило низку наукових дискусій серед учених-процесуалістів і практиків, які жваво точаться на сторінках наукової літератури. Одним із дискусійних питань є поняття й види слідчих (розшукових) дій. Відсутність єдності думок учених-процесуалістів і практиків щодо розуміння поняття й сутності слідчих (розшукових) дій призводить до побільшення помилок у правозастосовній діяльності [4, с. 54]. Це негативно впливає на стан дотримання прав і свобод людини, яка потрапляє до сфери кримінального судочинства, а також на стан подальших наукових розробок, зокрема тактико-криміналістичного забезпечення провадження тих чи інших слідчих дій.

Чинний КПК містить низку новел щодо законодавчого регулювання провадження слідчих дій. Насамперед, уперше на законодавчому рівні закріплено визначення поняття слідчих дій (ст. 223), на чому вже наголошувалося вище; передбачена можливість проведення допиту та впізнання у режимі відеоконференції (ст. 232); можливість заявляти клопотання стороною захисту щодо проведення процесуальних дій (ст. 220); залучення експерта за клопотанням сторони захисту (ст. 243); заборона проведення слідчих дій у нічний час (ч. 4 ст. 223); обмеження тривалості допиту, що не може перевищувати восьми годин на день (ч. 2 ст. 224) та ін. [5]. Новелою для вітчизняного кримінального процесу є суддівський контроль за досудовим розслідуванням, здійснюваний слідчим суддею (п. 18 ч. 1 ст. 3), а також процесуальне керівництво досудовим розслідуванням прокурором (ч. 2 ст. 36). Гострі наукові дискусії викликав і запроваджений до вітчизняної моделі кримінального судочинства інститут негласних слідчих (розшукових) дій (глава 21 КПК).

Варто зазначити, що ці дії мають пізнавальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає у намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження [6, с. 5]. Саме цей аспект значно підсилив вищевказану діяльність. На наш погляд, законодавець, уводячи до КПК дещо змінений термін для позначення цих дій – «слідчі (розшукові) дії», не лише закріпив у законодавстві негласні слідчі дії, але й розширив, за рахунок права їх проведення, можливості органів досудового розслідування. Разом із тим не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у кримінальному провадженні доказів. Усі інші дії слідчого, передбачені

КПК України, що прямо не пов'язані з отриманням і перевіркою доказів, прийнято позначати терміном «процесуальні» дії слідчого [7].

Варто зауважити, що стосовно розслідування злочинів, диференціювання відповідної слідчої дії, так чи інакше, має відбуватись у прив'язці до етапу розслідування. Так, алгоритм дій слідчого залежить від етапу розслідування того чи іншого злочину. Наприклад, початковий етап розслідування характеризується проведенням слідчих дій, спрямованих на максимальне підтвердження початкового припущення, що подія має ознаки того чи іншого злочину, а також на встановлення особи, яка вчинила цей злочин.

З цього приводу О. Саїнчин зазначає, що на початковому етапі вирішується питання про порушення, закриття або відмову в порушенні кримінальної справи. З моменту встановлення особи, підозрюваної у вчиненні наприклад вбивства, і визначення ступеня її вини вирішується питання про пред'явлення їй обвинувачення [8, с. 49]. На даному етапі характерним є проведення таких слідчих дій і оперативно-розшукових заходів: огляд місця події; проведення оперативно-розшукових заходів; допит можливого підозрюваного; допит свідків, очевидців; огляд живих осіб; призначення судово-медичних експертиз та ін. На цьому етапі як і на будь-якому іншому важливим є проведення також негласних слідчих (розшукових) дій, які у системі з усіма заходами сприяють виявленню, збиранню та оцінюванню інформації щодо події злочину та пошуку недостатньої інформації.

Наступний (подальший) етап – це період провадження усіх інших слідчих (розшукових) дій, скерованих на ґрунтовне і системне збирання й дослідження доказів у провадженні. Під час цього етапу розслідування характер типових слідчих дій в основному визначається результатами, отриманими на попередньому етапі [9, с. 236]. Передусім це комплекс слідчих дій, спрямованих на викриття винного у вчиненні злочину, з'ясування обставин тощо.

Що стосується завершального етапу (заключного періоду розслідування), то він розпочинається моментом прийняття слідчим рішення про закінчення розслідування і завершується складенням обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру тощо. Виходячи з цього, проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають місце на будь-якій стадії розслідування, оскільки в першу чергу цікавить швидке та ефективне розслідування злочинів, що є пріоритетним та найголовнішим в діяльності органів досудового слідства.

Таким чином, аналіз особливостей слідчих дій при розслідуванні злочинів дозволяє стверджувати, що слідчий діє за спеціально розробленим планом, який будується виходячи зі слідчої ситуації, яка складається з огляду на систему висунутих ним версій. На основі наявної інформації відбувається побудова і перевірка криміналістичних версій, визначається коло тактичних завдань з метою забезпечення ефективної роботи, що включає послідовність і порядок проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

1. Салманов О.В. Слідчі (розшукові) дії як складова досудового розслідування. Наше право. 2020. № 4. С. 105-110.

2. Карпушин С.Ю. Повторні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2015. № 17. Том 2. С. 135–138.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 14 вересня 2020 року: офіц. текст. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2020. 408 с.

4. Сергеева Д. Б. Щодо визначення поняття слідчих (розшукових) дій за новим кримінальним процесуальним кодексом України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 52-56.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 14 квітня 2012 року (зі змінами і допов.). Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10. Ст. 88.

6. Фаринник В. І. Розвиток правового регулювання збирання доказів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Митна справа. 2012. № 4 (82). Ч. 2. С. 3–8.

7. Халупенко Д. М. Слідчі (розшукові) дії як пізнавальні засоби слідчого й прокурора за чинним КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chaau_2013_2_30.

8. Саїнчин О. С. Слідчі ситуації та алгоритми дій в методиці розслідування серійних вбивств. Актуальні проблеми держави і права. 2007. С. 49-56.

9. Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2013. Випуск № 1. С. 233-247.